

‘મૂછળી મા’ ગિજુભાઈ બધેકા

(૭મા પાનાથી ચાલુ)

તારાબહેને જે કામ કર્યું છે તે કોઈ પણ સનાજન મગર બનવે તેવું હતું. બાળકોના ઉદ્ધારકનો ગિજુભાઈએ અસંખ્ય માબાપોને બાળસ્વાતંત્ર્યની, બાળભક્તિની અને બાળપ્રેમની દીક્ષા આપી. ગુજરાતને બાળભક્તિનું ગાંડપણ લગાડનાર આ બંને મિશનરીઓએ મધ્યમ વર્ગનું આખું સ્વરૂપ ફેરવી નાંખ્યું છે અને ગુજરાતમાં અસંખ્ય બાળમંદિરો વાવી ઉગાડ્યાં છે."

શ્રી ગિજુભાઈના મત પ્રમાણે "બાળકને સ્વતંત્ર વ્યક્તિત્વ હોઈ શકે છે. બાળકને મારશો નહિ, બિવડાવશો નહિ એવાં સૂત્રો પોકારીને તેમણે જૂની રૂઢિના શિક્ષકોને હેબતાવી નાખ્યા. રાજપુરૂષો જે કાંતિ ન કરી શકે તેવી કાંતિ ગિજુભાઈએ આવાં સૂત્રો દ્વારા આણ દેશના પૂર્વ પ્રાથમિક અને પ્રાથમિક શિક્ષણ ક્ષેત્રમાં આણી."

વકીલાતનો વ્યવસાય છોડીને શિક્ષણ ક્ષેત્રે આવેલા શ્રી ગિજુભાઈએ બાળકોને માટે વકીલાત

કરી અને તેમના ન્યાયધીશ બન્યા. ક તેઓ મેડમ મોન્ટેસોરીને પોતાના ગુરૂ માનતા અને મેડમ મોન્ટેસોરીનામ કરેલા પ્રયોગમાંથી ઘણું માર્ગદર્શન તે પણ મેળવ્યું હતું.

આદર્શ બાલશિક્ષકના ગુણોનું શબ્દચિત્ર શ્રી રામનારાયણ ના. પાઠક દ્વારા તેમના પુસ્તક 'બાલ શિક્ષણ પ્રણેતા ગિજુભાઈ' પૃ. ૧૫૩ પર બહુ જ યથાર્થ આલેખાયેલું છે. સાભાર પ્રસ્તુત છે તેમાંના થોડા અંશો-"બાલમંદિરના ઉંચા પગથાર પર ઉભેલા ગિજુભાઈએ ટેકરી પર પર્તગિયા પેઠે ઉડતાં આવતાં બાળકોને હેતથી આવકાર્યાં. બે હાથ જોડી. નમ્રતા અને પ્રેમપૂર્વક સામસામા નમસ્કારવિધિ થાય. એક એક બાળકના અંતરમાં ગિજુભાઈ ડોકિયું કરે. બાળકો સાથેના સામાન્ય પ્રશ્નોના સામાન્ય જવાબોમાંથી ગિજુભાઈના અંતરમાં અસામાન્ય સંવેદન જાગી ઉઠે. દરેક બાળકની વિકાસ ભૂમિનો ગિજુભાઈ તાગ મેળવે અને ત્યાંથી તેને આગળ વધવાના માર્ગો વિચારે. વહાલસોઈ માતાની પેઠે ગિજુભાઈ અધૂરાં ને અણવિકસ્યાં, દુભાયેલાં ને તરછોડાયેલાં, ચિમળાયેલાં બાળકોને પોતાની સોડમાં લે અને તેને ખબર પણ ન પડે તેવી રીતે તેની બિડાયેલી આંતર કળીઓને વિકસાવવાનો માર્ગ મોકળો કરે...બાળકોના અંતરમાં પ્રવેશવાની ગિજુભાઈની રીત જીવનવિજ્ઞાનના જાણકારની સાચી રીત હતી. મનોવેજ્ઞાનિકની શાસ્ત્રશુદ્ધ દ્રષ્ટિ ગિજુભાઈને ઉંડા આત્મમથન અને આત્મવિચારમાંથી પ્રાપ્ત થઈ હતી. શિક્ષણશાસ્ત્ર તેમને ટેકો ને પ્રોત્સાહન આપતું હતું. ઉંઘાડા પુસ્તકમાં પ્રત્યક્ષ બાળકો તેમની શ્રદ્ધાને દ્રઢ કરતાં હતાં."

દરેક માતા-પિતાના અંતરની એક ઉંડી અભિલાષા હોય કે તેમના સંતાનોને પણ બાળપણના શરૂઆતના ઘડતરના વર્ષોમાં આદર્શ શિક્ષકનો સાથ-સંગાથ સૌપડે. બાળ-વિકાસના પ્રારંભિક વર્ષોમાં કાળજીપૂર્વકનું જતન થઈ શકે તે બહુ જ જરૂરી છે. આ તબક્કે બાળશિક્ષણ સાથે જોડાયેલી દરેક વ્યક્તિની જવાબદારી ઘણી જ વધી જાય છે. કારણ કે માતા પછી જો કોઈ અન્યના સંપર્કમાં બાળકને આવવાનું થતું હોય, તો તે છે બાલમંદિરના શિક્ષિકાઓ/શિક્ષકો. જે સલામતી,

ગુજરાત જ નહીં... પણ ભારતમાં બાલશિક્ષણ અંગે નવા અભિગમનો પાયો નાખનાર

‘મૂછળી મા’ - ગિજુભાઈ બધેકા

‘હું નાના શરીરમાં રહેલ મહાન આત્માનું પળે પળે દર્શન કરું છું. એ અદ્ભૂત દર્શન જ મને બાળકોના હક્કો માટે જીવવા અને મરવા પ્રેરે છે.

-ગિજુભાઈ બધેકા

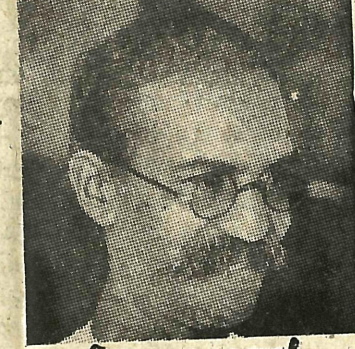
જ્યારે કોઈ સમગ્ર સમાજના હિત ખાતર એક દિવ્ય વિચારને આકાર આપે છે ત્યારે ચરિતાર્થ થાય છે એક ચિરંજીવ કાર્ય એ કાર્યને યજ્ઞની ઉપમા આપી શકાય. હૃદયના ઉંડાણમાં નિસ્વાર્થ ભાવે અંકુરિત થતી ઉદાર ભાવના જ્યારે પાંગરી છે ત્યારે તેના છાંયડામાં દસકાઓ અને ક્યારેક સદીઓ સુધી માનવ સમાજ મહેક માણતો રહે છે.

જે શહેરને કોઈ અનન્ય વ્યક્તિએ સદાને માટે યાદગાર બનાવી દીધું હોય, માત્ર તે શહેર જ નહીં, આજુબાજુના વિસ્તારો અને સમગ્ર રાજ્યની પ્રજા તેમના કર્મચઞ્ચને યાદ કરી ગૌરવ અનુભવી શકે છે.

આજથી સિત્તોતેર વર્ષ પહેલાં ઓગષ્ટની પહેલી તારીખ ૧૯૨૦ના રોજ આ ગૌરવ મળ્યું ભાવનગર શહેરને. તે દિવસે બાલમંદિરનું બીજારોપણ થયું. તે મંદિરમાં બાળપુષ્પોને ખીલવવાનું કાર્ય હાથમાં ઉપાડ્યું શ્રી ગિજુભાઈ બધેકાએ. તેઓ માનતા કે બાળપણથી જ સંસ્કાર સિંચન કરવું જોઈએ, અને આમ આપણને જે બાલમંદિર મળ્યું તેમાં શરૂઆતમાં ચાળીસ બાળકો જોડાયા. બાલમંદિર માટે થોડા રમકડાંઓ ખરીદવામાં આવ્યા થોડા ભેટ તરીકે પણ મળ્યા. તે સમયે લોકો માનતા કે નાના છોકરાની નિશાળ કાઢવી છે એમાં પૈસા લેવાના ન હોય.

કેળવણીકાર સુમતિબહેન વૈદ્ય લખે છે "તપ વગર સિદ્ધિ નથી." એ શ્રી ગિજુભાઈનો જીવનમંત્ર હતો. એ

મંત્ર તેમની જીભે ન હતો પણ તેમના જીવનમાં વણાયેલો હતો. અત્યારનું આપણું બાલ શિક્ષણ તેમજ બાલ અધ્યાપન મંદિર તો તેમણે પાડેલા ચીલે ચાલે છે. પણ તેમણે જ્યારે આ

કાર્ય શરૂ કર્યું ત્યારે તો ગુજરાતમાં બલ્કે હિંદમાં જ આ આખું ક્ષેત્ર બિનખેડાયેલ હતું એમ કહીએ તો ચાલે. શ્રી કાકાસાહેબે શ્રી ગિજુભાઈને જે અંજલિ આપી છે તે જોઈએ તો વિશેષ ખ્યાલ આવશે. "એ જમાનામાં ગિજુભાઈએ અને

(જુઓ પાનું ૧૦)

સ્વીકૃતિ અને હૂંક બાળકને માતા પાસેથી મળતી હોય, તેવી જ અપેક્ષા સાથે બાળક બાલમંદિરમાં આવતું હોય છે.

અપવાદને બાદ કરતાં, આજે અસંખ્ય કુમળા બાળકો તેમના બાળપણની અમૂલ્ય, અલભ્ય પાછી કદી ન મળનારી ક્ષણોને માણવાની, ખીલવવાની તક ગુમાવી રહ્યા હોય છે ત્યારે તેના માતા-પિતાને પણ અસહાય બની કમને યથાસ્થિતિને સ્વીકારી લેવી પડે છે, તે પણ એક વિડંબના જ છે ને?

સંદર્ભ સૌજન્ય

(૧) પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણનું પથદર્શન (૪) લે. સુમતિબહેન પ્રા. વૈદ્ય

(૨) બાલશિક્ષણ પ્રણેતા ગિજુભાઈ લે. રામનારાયણ નાગરદાસ પાઠક